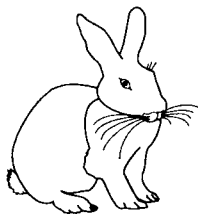

V

V Ö R D L U S

Kas kõike saab võrrelda? Miks ei saa, võrreldakse ju! Näiteks merd ja metsa, jänest ja pilve, Nüganeni ja Unti, autot ja jõge, Vildet ja Tammisaaret. Teisalt on hoiatatud, et võrdlemine nõuab nn kolmandat liiget (tertium comparationis), mille alusel üldse saabki võrrelda. Hume on öelnud midagi sellist, et võrdlus on võimalik ainult esemete vahel, millel on kasvõi "mingisugunegi sarnasus".

Kui asjad on päris võrdsed, siis on ka nende võrdlemine libtne. Seda subet nimetatakse ekvatiiviks ("A on samasugune kui B"). Jean Buridani-le, 14. sajandi filosoofile, on omistatud mõistujuttu Buridani eeslist. Too loom seisis kabe heinakuhja vahel. Et ta ei suutnud valida, kumast (täiesti ühesugusest) kuhjast ta oleks pidanud alustama, siis suri ta lõpuks nälga. See on vaba tahte krabb, kui puudub motiiv, mis sunniks valida. (Muidugi, võib end ju usaldada juhuse hoolde, kuid ilmselt oli see eesli põhimõtete vastane.)

Mati Erelt toob oma adjektiivisüntaksis ära sõnu, mida ei saavat gradeerida ehk astmestada. Jah, Ants on küll pikem kui Aadu, aga raske

olevat võrdlemisel leida, et üks on sabatum, püstibullum, telliskivipunasem, kolmemastilisem, tänavu-aastasem, tollipaksusem, rasedam, emasem, venekeelsem, rumalavõitum kui teine. Siin võib muidugi vaielda – muidugi tunnistades, et tavakõnes on mõnedki neist väljenditest imelikud. Ent siiski: kui üks inimene on kabeksaklassilisem kui teine? Ja kui neil ei ole muud ühist tunnust? Kuidagi peab neid ju eristama!

Ja eristada on vaja, see on üldse mõtlemise aluseks. Kui maailm poleks liigitatud, võrreldavateks või samastatavateks osadeks jagatud, siis poleks maailma vaimne käsitlemine peaaegu üldse võimalik. Nagu mõtiskleb Foucault, on maailma asjadele omane emulatsioon ehk võistlus või rivaliteet. Nad erinevad! Mõni on parem, mõni halvem! Nagu duellilgi selgub, et üks on teisest üle. Või osutatakse võrdseteks. Kuid nii või teisiti, maailmas toimuks justkui kõige omavaheline peegeldus. Hajali ja eraldi asuvad asjad näevad üksteist peeglis ja hakkavad omavahel rääkima, subtlema. ("Tere, mina olen tume." – "Jah, aga mina olen heledam.") Al-

võrdlus

les siis näeme meiegi, et nad on ja missugused nad on.

Üldiselt arvatakse, et võrreldakse omadussõnu. Ent Jespersen näitab, et ka verbe võib võrrelda. ("Ta pigem tundis kui nägi, et toas viibib veel keegi.")

Kabe asja võrdlemisest ei saa alati pilti, mis konteksti nad kuuluvad, ehkki midagi võib aimata. F. Kieferit parafraseerides: kui kuuleme, et Anna on ilusam kui Maria, võivad mõlemad olla subteliselt inetud. Aga – Anna on inetum kui Maria? Küllap on mõlemad inetud, kui pole lisatud, et mõlemad on oma klassis kõige ilusamad. Ent jätkame: Anna on inetu, aga ta on Mariast ilusam; Anna pole inetu, aga ta on inetum kui Maria; Anna on ilus, aga ta ei ole Mariast ilusam... Olgu, peale võrdluste on ka asju ja olendeid, mis on väljaspool konkurentsi, mis on subtestamata. Need on maksimaalse väärtusega olendid. Maria on üliilus! Või: Anna on rohkem kui ilus. Viimasel juhul võrdleb subjekt ilu asjaga, mille tarvis ta ei oska või ei kavatsegi sõnu leida. Ta võib ka abstraktselt öelda: on asju, mida ma rohkem kui armastan. Mõnel juhul jääb kontekst ebamääraseks,

ehkki võrdlus on peidetud kujul olemas. Wierzbycka toob näitesõnu, mida me kõik kasutame: pigem kõhn, üldiselt hea, küllalt halb, päris loll, täitsa tark.

Kumb on siis parem: kukk või pilv, eesti aeg või vene aeg, tabvelmaal või kuusk? See sõltub võrdleja otsusest ja maitsest. Shakespeare'i komöödias väidab Nuiam, et ta on nti aus nagu iga sama vana inimene, kes pole temast ausam. Selle peale vastab Koerputk: "Võrdlused haisevad." Kuid naaseme lõpuks võrreldamatu juurde. Kaplinski meenutas meile hiljuti Tooma evaneedliumi, kus Jeesus käsib jüngritel end võrrelda. Ta saab vastuseks ingli, inimese, filosoofi ja ka "selle, mida suu ei luba öelda". Kaplinski meenutab siis hiina sõna wu liang, mis pidi tähendama võrratut, seda, mille taolist ei ole.

••••• võrdlus